

Kommunikaatiosta ja sen ehdoista

Kommunikaation järjestymisehdot näyttävät muuttuneen olennaisesti modernista aikakaudesta, jota määrittää telekommunikaation kehittyminen lennättimestä varhaisiin tietoverkkoihin, nykyaikaan siirryttäessä. ”Kommunikaatio” on erilaisiin käytäntöihin, järjestelmiin ja metaforiin kiinnittyessään ja niiden kautta ilmaisen saadessaan tukeutunut muotoihin, jotka nyt tuntuvat liudentuneen ja menettäneen sen merkityksen, joka niillä läpi koko modernin kommunikaation historian on ollut. Kysymys ei kuitenkaan ole asiasta, jonka kommunikaatiota tutkivat erityistieteet voisivat ratkaista. Pikemminkin kommunikaatiota ja sen nykyehtoja on syytä tarkastella ontologisena kysymyksenä.

Modernissa perinteessä, jossa kommunikaatio on asettunut sekä hallinnan välineeksi että sen kohteeksi, ”kommunikaatio” on aina ymmärretty jonakin kokonaisuutena tai jonkun kokonaisuuden kautta. Lennättimen aikana käsitys kommunikaation orgaanisesta kokonaisuudesta antoi mallin myös yhteiskunnan ajattelemiselle. Puhelimen hallitessa telekommunikaatiota 1900-luvun taitteesta noin 1940-luvulle käsitys kommunikaatiosta muotoiltiin mekaanisen koneen tarjoaman mallin pohjalta. Tämän jälkeen kommunikaatio yhdistyi itseohjautuviin ja kehämäisiin periaattein kontrolloituihin järjestelmiin kybernetiikan ja systeemitieteiden muodostamassa teoreettisessa horisontissa. Nykyisin vallitsevan kommunikatiivisen järjestyksen muotoutuminen liittyi moniin prosesseihin, kuten mikrotietokoneiden ja tietoverkkojen leviämiseen sekä kommunikatiivisten suhteiden ja instanssien moninaistumiseen. Yhdessä informaatioteknologian kehityksen kanssa, joka sai hierarkkiset järjestykset näyttämään jäykiltä ja joustamattomilta, syntyi kokonainen kirjallinen genre kritisoimaan kommunikaatiota perinteisesti organisoineita hierarkkisia systeemejä. Uusi kommunikatiivinen järjestys on laskenut perustan niin kutsutulle informaatioyhteiskunnalle ja muodostunut siksi käsitteelliseksi horisontiksi, jossa tätä yhteiskuntaa voidaan tarkastella. Vaikka tämän järjestyksen ilmenemismuodot ovatkin moninaisia, yhteistä niille kaikille näyttäisi olevan, että ne eivät enää mahdollista kommunikaation ajattelemista minkään yh-

tenäisen ja olemuksellisen kokonaisuuden termein. Siten ne edustavat katkosta tai murtumaa suhteessa koko modernin kommunikaation perinteeseen.

Jos on totta että kommunikaatiota voidaan ajatella ilman edeltävän kokonaisuuden tai keskuksen olettamista, kuten nyt on tapahtunut, on tärkeää tutkia mitkä ovat tämän uuden järjestyksen erityiset poissulkemisen mekanismit: mitkä ovat sen rajat? Tämä on kiinnostavaa, koska uusi kommunikatiivinen järjestys, joka rakentuu pikemminkin horisontaalisten kuin hierarkkisten suhteiden kautta ja joka on edelleen keskeisin kommunikaatiota ja sen ajattelemista määrittävä ehto, tuottaa kommunikaatiokäsityksen lisäksi myös tietyn yhteiskuntakäsityksen, joka avaa uuden suhteen poliittisen yhteisön ajattelemiseen. Tarkastelen kuitenkin ensin hallinnollisen kommunikaation ja kommunikaatiolla hallinnan historialle, eli sille missä kommunikaatio tulee sekä toiminnan kohteeksi että sen välineeksi, aivan sivuuttamatta diskurssien ja käytäntöjen järjestelmää. Tämä järjestelmä punoi rationaalisen suunnittelun ja hierarkiaperiaatteen yhtenäiseksi näkemykseksi työstä ja kommunikaatiosta. Tarkoitin Frederick Taylorin muotoilemaa järjestelmää, joka on kenties kaikkein paradigmaattisin esimerkki kommunikatiivisesta konstellaatiosta teollisena aikana. ”Konstellaatiolla” viitataan tässä instituutioiden, käytäntöjen, teorioiden ja teknologioiden historiallisiin yhteennivoutumiin, jotka yhdessä tuottavat käsityksen siitä, mitä ”kommunikaatio,” ja siis ”yhteisö” (kommunikaation ”kokonaisuutena”) kulloinkin olemukseltaan on. Tarkastelen konstellaatiota skemaattisesti kommunikaation ontologian kannalta, toisin sanoen suhteessa siihen mikä mahdollistaa kommunikatiiviset käytännöt ja suhteet, mikä on niiden perustana oleva lausumaton. Lopuksi teen joitakin huomioita nykyisestä kommunikatiivisesta järjestyksestä tätä teollista taustaa vasten, edelleenkin samasta ontologisesta näkökulmasta käsin. Asettamalla nykyjärjestys Taylorismin muodostamaa taustaa vasten on mahdollista tuoda esiin se, mikä nykyisessä on epäjatkovaa, vaikka samalla väistämättä menetetäänkin jotain historiallisesta jatkuvuudesta. Ensin on kuitenkin syytä luoda lyhyt katsaus kommunikaation ajattelemiseen ja siten pohjustaa tarkastelun näkökulmaa.

Kommunikaation ajattelemisesta

Pyrkimykseni seuraavassa ei ole luonnehtia kommunikaation yleisiä ehtoja tai muuttumattomia lakeja, sillä selvää on, ettei tällaisia ehtoja tai lakeja voi olla kommunikaatiosta irrallaan, toisin sanoen historiallisista elämäkäytännöistä ja -suhteista

**»Uusi kommunikatiivinen
järjestys on laskenut perustan
niin kutsutulle
informaatioyhteiskunnalle ja
muodostunut siksi
käsitteelliseksi horisontiksi,
jossa tätä yhteiskuntaa
voidaan tarkastella.»**

erotettuna. Jotakin yleisluontoista kommunikaatioon kohdistuvasta ajattelusta on kuitenkin mahdollista lausua. Tämä perustuu siihen, että tämä ajattelu, sikäli kun se ymmärretään kommunikaatiota koskevaksi yleiseksi pohdiskeluksi lukuisten viestintää tutkivien erikoistieteiden sijaan, on saanut viimeistään Martin Heideggerin jälkeen yleisesti hyväksytyyn sijaan filosofisessa keskustelussa. Kommunikaatio on usein ymmärretty tässä kaikkea muuta kuin yhtenäisessä keskustelussa joksikin, joka perustaa yhteisön ja on samalla ”väline,” ”periaate” tai ”instanssi,” jossa ja jonka kautta yhteisö vain voi ilmetä, näyttäytyä ”yhteisönä.” Tarkastelen siis tässä jaksossa kommunikaation ontologiaa ja tämän ontologian niveltymistä kommunikaatiojärjestelmiin sen hajanaisen keskusteluperinteen taustaa vasten, joka on saanut innoituksensa Heideggerin fundamentaaliontologisista tutkimuksista ja hänen myöhemmästä olemisen ajattelustaan.

Tässä keskusteluperinteessä on korostettu, että jokainen kommunikatiivinen suhde edellyttää kommunikatiivisen alueen, joka tekee suhteen mahdolliseksi, toisin sanoen mahdollistaa kommunikaation *kommunikaationa*. Näin kommunikaatiota siis tarkastellaan nimenomaan ontologisena kysymyksenä, sikäli kun ontologia ymmärretään Heideggeria seuraten olemisen (kommunikaation) merkityksen ehtojen tutkimukseksi. Samalla on tuotu esiin, että vaikka tämä ontologinen alue mahdollistaa kommunikaation, se ei kuitenkaan itse kommunikoitu: se on kaiken kommunikaation taustalla oleva kommunikoimaton ja lausumaton. Kysymys ei ole mistään mystisestä periaatteesta vaan topologisesta rakenteesta, jonka perusteella se, mikä kantaa merkityksiä on itse merkityksetön. Samalla tavalla se, mikä kantaa kommunikaatiota ei itse tule kommunikaation piiriin. Tämä kommunikoimaton, kiinnittyessään sellaisiin metafysiisiin termeihin kuten esimerkiksi ”alue,” ”järjestelmä” tai käyttämäni ”konstellaatio,” antaa kommunikaatiolle hahmon. Metafysiikka ymmärretään tässä Heideggerin sille antamassa merkityksessä: sillä viitataan länsimaiseen traditioon, joka pyrkii ajattelemaan olemista maailmansisäisten olevien perustalta ja näin sulkemaan tai ”unohdamaan” se syvä ontologinen ulottuvuus, joka olemisessa aina avautuu. Kuitenkin kommunikaation kokonaisuuden esitykset ovat käytännön elämän kannalta aivan välttämättömiä, eikä metafysiikkaa siten voi välttää. Kommunikoimaton ymmärrettynä tällaisena kokonaisuutena antaa kommunikaatiolle ”hengen” siksi, että se konstituoii kommunikaation historiallisen tapahtumisen: se määrittää sen, mitä kommunikaatio kulloinkin ”on.” Se ei kuitenkaan sijaitse missään kommunikaation ulkopuolella, vaan saa voimansa kommunikaation itsensä liikkeestä. Siksi sitä on myös pyritty käsitteistämään

historiallisesti. Etenkin telekommunikaatiojärjestelmien synty 1800-luvun puolivälistä lähtien on kiihdyttänyt pyrkimyksiä vangita kommunikaation aina vetäytyvä ”kokonaisuus” tai ”olemus” jonakin sellaisena, joka voidaan muotoilla lain tai systeemin termein.

Kommunikaatiota ei tässä perinteessä ymmärretä niinkään viestien välittämisenä ja vastaanottamisena. Pikemminkin sen ajatellaan antavan äänen yhdessäolemiselle, jolla ei voi olla vain yhtä olemusta. Kuten Jean-Luc Nancy sanoo, yhdessäoleminen, yhteisö, on juuri tämä kommunikaatio, sillä yhteisö, sikäli kun se ”on,” on ainoastaan jaettuna, ja kommunikaatio on tämä jakamisen tapahtuma. Kommunikaatio on juuri se instanssi, joka jakaa, ja tämä jakaminen on keskeytyksetöntä. Kommunikaatioprojektit — projektit, jotka pyrkivät vaikuttamaan yhteiskunnalliseen kommunikaatioon — ovat tärkeitä, sillä niiden pohjalta määrittyvä kommunikaation, jakamisen tapahtuman, kenttä. Kommunikaatioprojektit niveltävät väistämättä kommunikaatiojärjestelmiin, kommunikaation yhteiskunnallisesti institutionalisoituihin muotoihin, jotka kukin organisoivat yhteiskunnan (itse)kommunikaatiota ja itseksityksen muotoutumista omalla tavallaan. Nämä julkisuuden kentät paitsi jäsentävät yhteiskunnallista kommunikaatiota, myös muodostavat malleja, joiden pohjalta tämä talous tulee ajatelluksi. Sikäli kun kommunikaatio perustaa yhteisön, kuten Nancy esittää, näiden jatkuvasti toisaalta institutionalisoituvien, toisaalta purkautuvien järjestelmien ja niihin liittyvien puhekäytäntöjen kautta aikalaiset eivät ainoastaan voi yrittää tulkita vallitsevan kommunikaatioympäristön luonetta vaan itse yhteiskunnan jatkuvaa esiintulemistä ja sukeutumista. Toisin sanoen jatkuvasti toisiaan muokkaavat kommunikaatiojärjestelmät ja niihin liittyvät puhekäytännöt antavat yhteiskuntakokemuksen kehyksen¹: aina lennättimestä tietoverkkoihin saakka kommunikaatiojärjestelmät ovat ruokineet kielikuvia, metaforia ja teorioita, joiden kautta kokemus yhteiskunnasta on voitu ajatella jossain yhtenäisessä perspektiivissä. Tämän vuoksi kommunikaation institutionalisoidut hahmot ovat tärkeitä, sillä niiden kautta modernit yhteiskunnat² ilmaisevat itsensä, paljastavat jakamisen tapahtuman.

Kommunikaatiojärjestelmät, kuten esimerkiksi seuraavaksi tarkastelemamme taylorismi, perustavat aina metodin, joka säätelee kommunikaation saamia muotoja. Samalla ne myös avaavat täysin uuden kommunikatiivisen ulottuvuuden ja sille perustuvien suhteiden järjestelmän. Vaikka tällainen suhteiden järjestelmä tai ”konstellaatio” onkin aina epäyhtenäinen ja epäitsenäinen, kokoaa se yhteen merkityssarjoja joiden kautta se on identifioitavissa. Toisin sanoen vaikka se ei koskaan voikaan olla loppuun saakka yhtenäinen, on se joka tapauksessa paikannettavissa historiallisesti ja temaattisesti: se perustaa käsityksen siitä, mitä ”kommunikaatio” on kunakin annettuna hetkenä. Kommunikaatiojärjestelmät ovat tärkeitä myös siksi, että ne loivat perustan kommunikaation ajattelemiselle yleensä, toisin sanoen ne tuottivat ”kommunikaation” yleisenä (yhteiskunnallisena) käsitteenä, joka ylitti teoreettisen tai filosofisen keskustelun ”sisälle” jäävän pohdiskelun: samalla kun kommunikaatio otettiin systemaattisen tutkimuksen kohteeksi ja organisoiduksi entiteetiksi näissä järjestelmissä, kommunikaatio sinänsä sai kasvavasti sekä yhä systeemisemmän luonteen että laajempaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Siten käsitys organisoidusta systeemistä, mikä ilmeni varsinkin organisaatio- ja liikkeenjohdollisissa teorioissa, antoi puitteet kommuni-

kaation ja siten yhteisön ajattelemiselle. On tietenkin totta, että se ”kommunikaatio,” joka asettui ajattelun kohteeksi lennättimen aikana, ei ole sama kuin puhelimen yhteydessä ja sen kautta artikuloinut kommunikaatio: kommunikaatio ei ole historiallinen vakio, eikä sillä siten ole sellaista pysyvyyttä ajassa, joka sallisi sen ajattelemisen samana. Käsitteellinen kommunikaation sosiaalisen järjestelmän sisällä. Siksi on analysoitava kommunikaation sosiaalisia järjestelmiä ja katsottava, millaisia malleja ne antoivat sekä kommunikaatiokäytäntöjen instituutionaaliseen organisoimiseen että myös modernin yhteisön ajattelemiselle.

Kommunikaatiojärjestelmät sekä organisoivat kommunikaatiota, ja siis avautuvat suoraan sosiaalisen valtasuhteisiin, että mahdollistavat tämän kommunikaation luomalla puitteet sen toteutumiselle, ja muodostavat siten suhteen kommunikaation ontologiaan. Näin kommunikatiiviset käytännöt ja niiden ontologiset ehdot kommunikoivat jatkuvasti keskenään toisiaan edellyttäen ja toisiaan muokaten. Toisaalta kommunikaatiokäsitteet, toimimalla diskursiivisissa, asettavat tai tuovat esiin tämän kommunikaatiojärjestelmien ja yhteisön välisen suhteen juuri suhteena, jossa asettuu kommunikaation ala. Tätä alaa määrittää nimenomaan kommunikaation itsensä historiallisuus.

Kommunikaation historia ei tietenkään ole erotettavissa niiden opinalojen muodostumisesta ja vakiintumisesta, joissa kommunikaatio on otettu tieteellisen tutkimuksen ja teorianmuodostuksen kohteeksi. Nämä tieteenalat eivät kuitenkaan luonnollisesti kehittyneet missään sosiaalisessa tyhjössä, vaan vastasivat niihin tutkimukselle asettuviin haasteisiin, jotka artikuloutuivat kulloisenakin aikakautena. Siten historia, jossa kommunikaatio on otettu yhä tarkemman analyysin kohteeksi, asettuu osana sellaista maailmasuhdetta, jossa tämä analyysi on paitsi mielekästä, myös välttämätöntä. Heidegger kutsui sitä nimellä *Gestell*. Kommunikaation ottaminen ajattelun kohteeksi, sen objektivointi, on välttämätöntä paitsi telekommunikaatiojärjestelmien toimivuuden vuoksi, myös yleisemmin koska inhimillinen elämä vaatii pysyvyyden alueita. Ongelmallista siitä tulee silloin, kun yhä useampia kommunikaatiotapahtumia insinööri- ja taloustieteiden ulkopuolella aletaan tarkastella objektivoivoin termein, toisin sanoen tavalla, joka sitoo ne tiettyyn merkitysrakenteeseen ja ”unohtaa” niiden syvän ontologian. Tämä on juuri se kehitys, josta Heidegger sekä monet muut ajattelijat ovat olleet huolissaan.

Jos kieli ja kommunikaatio ovat jotakin, joka on alkuperäisesti epäalkuperäinen, toisin sanoen loputonta jälkeä ja itsensä ylittämistä, kuten muun muassa Giorgio Agamben monien nykyajattelijoiden tapaan ajattelee, niin pysymättömyydestä tulee kaiken kommunikaation ehtona olevan kommunikoimattoman alkuperäinen ”perusta”: tämä kommunikoimaton ei enää näyttäytyä olemuksellisenä objektina vaan pikemminkin yhteensolmiutumisen ja erilleen vetäytymisen, organisoitumisen ja purkautumisen samanaikaisina ja toisiaan muokkaavina liikkeinä. Koska nämä liikkeet voivat toteutua vain historiallisina liikkeinä, on niiden kululle voitava osoittaa jotakin historiallisia hahmoja ja reittejä. Yksi tapa jäljittää näitä historiallisia jälkiä on tarkastella niitä poissulkemisen alueita ja mekanismeja, joiden kautta kommunikatiivinen, ollakseen yhtenäinen, on erotettu ei-kommunikatiivisesta, jota se kuitenkin edellyttää. Sikäli kun se, mitä kommunikaatio on, jää ajattelematta, tämän ajattelematta jääneen ollessa juuri

»Kommunikaatio ei ole historiallinen vakio, eikä sillä siten ole sellaista pysyvyyttä ajassa, joka sallisi sen ajattelemisen samana.»

se mikä mahdollistaa kommunikaation, muodostavat nämä kommunikaation ulkopuolelle siirtämisen prosessit mahdollisuuden jäljittää paitsi kommunikaation historiallisia kulkuja ja rakenteita, myös ja ennen kaikkea kommunikaation ontologiaa siten kun se jäsenyy historiallisesti. Tarkastelen seuraavassa kenties keskeisintä kommunikaation modernia järjestelmää tätä taustaa vasten.

Taylor ja kommunikaatio

Jos kommunikaation mahdollistava kommunikatiivisuuden itessään lausumaton alue on historiallisessa suhteessa kommunikaation tapahtumiseen ja sen ottamiin muotoihin, voidaan tätä aluetta tai konstellaatiota yrittää lähestyä paikantamalla sen historiallisia liikkeitä. Tarkoitukseni on käsitellä lyhyesti sitä kommunikaatiokäsitteistä, jossa ja jonka kautta kommunikaatiolle annettiin hahmo tai merkitys 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Voisimme yrittää luonnehtia vuosisadan vaihteesta ja sen jälkeen tapahtunutta siirtymää kommunikaation ontologisissa ehdoissa. Tähän siirtymään vaikutti lähinnä kaksi asiaa, se oli tulos kahden voimakentän yhteenkinnittymisestä. Toisaalta rationaalinen suunnittelu (joka oli seurausta tehokkuusoppien ja tieteellisen metodin liitosta) ja toisaalta hierarkiaperiaate (hierarkian organisatorinen tekniikka) saivat historiallisen ilmauksensa ja nivelyivät toisiinsa. Vaikka monet tämän konstellaation yksittäiset elementit olivatkin tietoisuuden tulosta, niiden yhteenkinnittymisen ei ollut mitään hallittavissa olevaa tai suunniteltua. Lisäksi, ja olenaisemmin, tämä konstellaatio muodostui yleiseksi käsitteelliseksi horisontiksi, joka juuri mahdollisti kommunikaation ajattelemisen. Se muodosti paitsi kommunikaation kontekstin, myös sen horisontin, jossa kommunikaation ajattelu saattoi toteutua ja ne muodot jotka se pystyi ottamaan. Tämä konstellaatio ei ainoastaan muokannut modernia kommunikaatiota ja siten modernia yhteiskuntaa, sillä muodostaessaan alueen jossa tämä kommunikaatio voitiin ottaa puheen kohteeksi se muodosti sosiaalisen itsensä ajattelun ehdot. Frederick Taylorin muotoilema tieteellinen liikkeenjohtaminen on aivan sivuuttamaton tämän prosessin kannalta.

Vaikka Taylor onkin totuttu näkemään työorganisaation rationalisoina, ei hänen luomaansa koko länsimaiden läpäisemää järjestelmää voi erottaa sen vaikutuksesta kommunikaation ontologiaan. Jos siis aluksi näyttääkin epätavalliselta lukea Tayloria kommunikaatioteoreetikona, tässä tutkitaan hänen ajatteluaan kommunikaation ehtojen näkökulmasta. Mikä sitten on Taylorin relevanssi kommunikaation ajattelulle? Sen voidaan sanoa olevan ainakin kahdenlainen: 1) Taylor kytki kommunikaation suoraan työn organisaatioon, ja teki siitä näin ensimmäistä kertaa itsenäisen kategorian työn hierarkkisessa rakenteessa; ja lisäksi 2) hänen jakamisen, eri-

koistumiseen ja toistamiseen perustuva mallinsa muodostui yleiseksi kulttuuriseksi paradigmaksi, ylittäen tehokkuusdiskurssien eetoksen, ja tuli perustaksi, jonka pohjalta kommunikaatiota ja yhteiskuntaa alettiin ajatella yhtenä kokonaisuutena. On näin ollen riittämätöntä tulkita Taylorin systeemi ainoastaan mekaanisen työn suorituksen filosofiaksi, sillä sen vaikutus ulottui kokonaisen aikakauden itsekäsitykseen: Taylor antoi käsitteellisen mallin teknistyvän yhteiskunnan itsekonstituution ajattelemiseen tavalla, joka tuntui vastaavan sille asetuneita uusia historiallisia kysymyksiä.

Taylor erotti järjestelmän ja sen ”ulkopuolen” toisistaan. Järjestelmä edusti rationaalista, järjestettyä ja tehokasta, kun taas sen ulkopuoli, sen ”toinen,” käsitti kaiken sen mikä ei vastannut näitä ominaisuuksia. Mitä tämä toiseus sitten tarkoittaa ottaen oli? Työn ja kommunikaation systemaattisella organisoinnilla Taylor pyrki eliminoimaan 1) tapoihin perustuvat käytännöt, 2) subjektiiviset, keskenään epäyhtenäiset toiminnot, ja 3) näkemyserot ja sisäiset ristiriitaisuudet. Tämä voidaan nähdä ratkaisevana siirtona kommunikaation hallinnon ja kommunikaatiolla hallinnon historiassa, jota on sittemmin loputtomasti toistettu, sovellettu ja edelleen kehitelty. Kommunikaatio sai tässä yhteydessä ensimmäistä kertaa ”tieteellisessä” mielessä läpikotaisin rationaalisen rakenteen.

Persoonaton, yhtenäinen rakenne tulisi korvaamaan aikavivän ja sekavan perinteisten menettelytapojen sarjan, joka rationaalisen systeemin kannalta tavallisesti johti vain sekaan-nukseen, eripuraan ja loputtomiin neuvonpitoihin. ”Tieteellinen liikkeenjohtaminen tulee tarkoittamaan,” uskoi Taylor, ”lähes kaikkien ihmisten välisten riitojen ja erimielisyyksien syiden eliminointia.”³ Taylorille näkemyserot ja epäyhtenäiset käytännöt muodostivat täydellisen järjestelmän vihollisen, ja pitkälle juuri kommunikaatio tarjosi välineet epäjärjestyksen organisointiin. Loputon näkemysten moninaisuus, jonka Taylor pyrki korvaamaan täydellisellä järjestyksellä, on tietenkin sitä, mitä voidaan kutsua politiikaksi. Hän pyrki yltämään politiikkaan – ei toisenlaisella politiikalla muiden reformaattoreiden tapaan – vaan totuuden avulla. Toisin sanoen hän pyrki löytämään tehokkaimman tavan mille tahansa työlle paljastamalla sen sisäiset lainalaisuudet ja pystyttämällä sitten järjestelmän, joka vain noudattaa näitä työn itsessään esiintuomia lakeja.

Tekemällä eron järjestyksen ja hajaannuksen, systeemin ja ei-systeemin välille, metodi tai sääntö määrittelee itsensä yhä uudestaan poissulkemisen, negaation kautta. Poissulkemisen mekanismi säilyttää järjestyksen tulkittamalla sen yleisenä ja normaalina, josta erillinen, poikkeava ja yksittäinen erotetaan ja suljetaan ulos. Samalla erotetaan välttämätön ja olennainen vaihtuvasta ja satunnaisesta, aivan kuten tieteellisessä metodissa, josta se juuri saa teoreettisen käyttövoimansa. Siten järjestys asettaa normin, jota vasten kaikki tulee mitattavaksi ja vertailtavaksi. Tämä normi on kuitenkin järjestyksen immanentti normi, ei mikään ulkoapäin asetettu sääntö, ja ilmaisee siten vain järjestyksen muodostumisen, vakiintumisen ja purkautumisen samanaikaisia prosesseja.

Tämä on myös yhteys, jossa näyttäytyy omalla tavallaan telekommunikaation kytkeytyminen yhteiskuntasuhteiden määrittämisen ja määrittämisen historiaan. Hierarkian ja siihen liittyvän keskuksen ajatus – jonka malli tuli yleisesti juuri telekommunikaationjärjestelmistä – manifestoi sitä tieteellisen metodin periaatetta, joka korvaa subjektiivisen päätöksenteon objektiivisella säännöllä, säännöllä, joka oli organisaatio- ja

yhteiskuntasuhteiden määrittämisen perusta. Hierarkkisen systeemin idea palautuu kokonaiseen sarjaan erilaisia historiallisia konstruktioita, erityisesti Preussin hallinnollisista uudistuksista lähtien toteutettuihin sotilaallisiin ja poliittisiin järjestelmiin. Kuitenkin vasta tieteelliseen tutkimukseen kiinteästi liittyvä teollisten koneiden keksiminen ja käyttöönnotto loi pohjan hierarkialle mekanismina, joka kykeni tehokkaasti erottamaan ”objektiivisen” vain ”tapaan perustuvista” työjärjestelyistä niiden modernissa merkityksessä. Hierarkia ilmensi tieteellistä metodia – jota Taylor hyödynsi ja sovelsi – korvaamalla subjektiiviset päätökset objektiivisella säännöllä. Se asetti muodollisen kriteerin vaihtuvien tapaan ja kokemukseen perustuvien käytäntöjen paikalle, ja on tässä mielessä tieteellisen metodin eräänlainen vastine, sovellus tai ruumiillistuma sosiologisessa. Voidaan kuitenkin esittää, että hierarkia perustuu ja hyödyntää metodista rakennetta pikemminkin tehokkuuden kuin totuuden nimissä: siinä missä tieteellinen metodi erotti olennaisen satunnaisesta ja epäolennaisesta, ja rakensi siten suhteen totuuteen, kuten ajateltiin, niin hierarkia loi tehokkuuden alueen keskelle erilaisia ja ristiriitaisia sosiaalisia käytäntöjä. Sikäli kun tehokkuus pyrki valaisemaan tarkasteltavien prosessien taustalla olevia ”lakeja,” sitä ei kuitenkaan voi erottaa ontologisista kysymyksistä millään suoraviivaisella tavalla. Molemmista tapauksista välttämätön ja yleinen johdetaan kontingentista ja mielivaltaisesta rationaalisen metodin asettamalla menettelytavalla. Jos tieteellinen liikkeenjohtaminen näennäisesti koskikin vain tehokkuuden maksimointia, niin se teki sen totuutta silmällä pitäen.

Välttämättömyys poistaa näkemyseroihin palautuvat kiistat perustamalla laki avasi uuden suhteen systeemin ja ei-systeemin välille. Vaikka lakiin perustuva järjestys korvasi epäjärjestyksen, tätä epäjärjestyksestä ei kokonaan voitu poistaa sillä se oli välttämätöntä järjestyksen olemassaololle. Pikemminkin systeemi säänteli epäyhtenäisyyksiä rationaalilla tavalla. Se mikä systeemissä suoritti vaaditun sääntelyn, oli normi. Toisin sanoen systeemi asetti normin, joka kontrolloi epävarmuuskäytöitä toisaalta halutun päämäärän ja toisaalta kaiken sille ulkoisen suhteen.

On tärkeää painottaa sitä, että Taylorin tieteellinen liikkeenjohtaminen ei jäänyt erilliseksi, vaikkakin tärkeäksi, tehokkuusdiskurssin teoriaksi, vaan siitä muodostui toiminnan rationalisoinnin yleinen käsitteellinen horisontti. Julkiselle hallinnolle se oli ”inspiraatio, malli ja alkulähde (*source*),” Dwight Waldon mukaan.⁴ Tällaisena hallinnollisen kommunikaation ja kommunikaatiolla hallinnan poliittisena filosofiana se antoi kommunikaation ajattelemiselle teoreettisen perustan. Tyypillisesti hierarkkinen systeemi saa identiteettinsä poissulkemisen mekanismista, joka korvaa moneuden lailla. Kuitenkin samaan aikaan systeemin ”toinen” – se mikä joutuu korvatuksi – jää aina systeemin sisään. Sitä ei voi kokonaan poistaa sillä se on olennainen poissulkemisen mekanismin ja siten systeemin itsensä toiminnalle. Voidaan sanoa, että ei-kommunikatiivinen tai kommunikoiaton ei ainoastaan sisälly olemuksellisesti kommunikaatioon: se myös edeltää kaikkea kommunikaatiota. Siten subjektiiviset mielipiteet ja tavat, tehokkaan systeemin viholliset, muodostavat systeemin toiminnalliset ennakkoehdot. Tästä näkökulmasta katsoen kommunikaation käsite muotoutui toisaalta tiukasti säännellyn systeemin ”kokonaisuuden,” toisaalta sen tosiallisten toteutumismuotojen välissä, sillä nämä yhdessä määrittävät sen alan missä se voi ilmetä toiminnan sekä kohteena että sen välineenä.

Samalla kun kommunikaatio sai ennennäkemättömän positiivisuuden ja sosiaalisen vaikutusvallan, joka johti sen mekanismien ja prosessien yhä tarkempaan tutkimiseen, kommunikaation ehdot näyttäytyivät yhä teknisemmässä viitekehyksessä. Mielenkiinto kommunikaatioon kytkeytyi tiukasti kontrollin ja kontrolloitavuuden päämäärään. Kommunikaatio ei enää ollut ainoastaan side yksilöiden välillä: se oli sosiaalisen mekanismi, sosiaalisen järjestyksen tuottamisen ja ylläpitämisen tekniikka. Konemetaforan vakiintuminen tieteellisen liikkeenjohtamisen kautta ja sen rinnalla ei ilmennyt aikalaiskeskustelussa erillisenä käsitteellisenä konstruktiona vaan pikemminkin seurauksena teollisen yhteiskunnan aiheuttamista muutoksista ja haasteista. Siten se asetti pitkälti rajat, joiden sisällä kommunikaatiota ja sosiaalista koskevat kysymykset voitiin käsitteistää. Taylorismi paitsi artikuloi tämän metaforan ja antoi sille sellaisen luonteen, joka nivoi tehokkuusopit tieteelliseen kurinalaisuuteen, myös oli itse tämän metaforan ilmentämän maailmasuhteen seuraus.

Nykyinen kommunikatiivinen järjestys

Hahmottelen nyt nykyistä kommunikatiivista konstellatiota sivuuttaen monia sinänsä vaikutusvaltaisia kommunikaation kehityslinjoja ja historiallisia keskittymiä, joista kybernetiikan ja systeemitieteiden synty olivat epäilemättä huomattavampia. Vaikka uusi konstellatio asetetaan teollisen systeemin taustaa vasten, tässä ei oleteta minkäänlaista kategorista eroa näiden kahden järjestyksen välillä. Tämä kävisi selvemmäksi, mikäli seurattaisiin kommunikaation kehitystä Wienerin ja Shannonin sille antamien teoreettisten tulkintojen kautta, mihin tässä ei kuitenkaan ole tilaa.⁵ Tässä sen sijaan rinnastetaan kaksi kommunikatiivista järjestystä, jotka eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulkevia. Kyse on pikemminkin kahdesta sisäkkäisestä järjestysperiaatteesta, jotka limittyvät historiallisesti ja temaattisesti toinen toisiinsa. Kommunikatiivisuus ei myöskään ole objekti muiden joukossa vaan pikemminkin se muodostaa ne historialliset ehdot, joissa tämä ”objektiivoinen” voidaan käsitteistää. Kuitenkin kommunikaation ontologiassa näyttää tapahtuneen peruuttamaton muutos 1900-luvun toisella puoliskolla. Vaikka siis kybernetiikan ja siihen läheisesti liittyvien kommunikaatiojärjestelmien ontologisten vaikutusten huomioon ottaminen kiistämättä toisi esiin järjestysperiaatteiden jatkuvuuden, kommunikaation ja kommunikatiivisuuden modernien ehtojen muotoutumisen tarkastelu etenkin suhteessa Taylorismiin on perusteltua, sillä se tuo esiin sen mikä on uutta, epäjatkovaa.

1970-luvulta lähtien kasvava tendenssi kohti hajautettuja, verkostomaisia kokonaisuuksia näytti osoittavan tietä kommunikaation tulevaisuudelle. Yhdessä informaatioteknologian horisontaaleja ja epämuodollisia suhteita voimistavan vaikutuksen kanssa kehittyi lukuisia tieteellisiä ja populaareja käytäntöjä, joiden seurauksena hierarkkinen järjestysperiaate joutui kasvavan kritiikin kohteeksi. Tätä ei tietenkään voi ymmärtää suorana kausaalisenä vaikutussuhteena, sillä siinä missä uudet tekniset järjestelmät ja niihin kytkeytyvät organisatoriset muodot muodostivat kohteen diskursiivisille tulkintoille, nämä diskurssit tuottivat myös uusia institutionaalisia käytäntöjä ja rakenteita. Kuitenkin juuri tässä kohdin tapahtui ratkaiseva näkökulmamuuutos hierarkkisesta verkostomaisuutta painottavaan kommunikaatioon. Tämä oli pääasiassa kahden

»Siinä missä tieteellinen metodi erotti olennaisen satunnaisesta ja epäolennaisesta, ja rakensi siten suhteen totuuteen, kuten ajateltiin, niin hierarkia loi tehokkuuden alueen keskelle erilaisia ja ristiriitaisia sosiaalisia käytäntöjä.»

yhteennivoutuvan kehityslinjan seurausta. Ensiksi, jäykät hierarkiat korvattiin joustavammilla, horisontaaleihin suhteisiin perustuvilla järjestelmillä, ja toiseksi, informaatio- ja kommunikaatioteknologiassa tapahtunut kehitys helpotti ja tuki hajauttamista samalla kun se säilytti organisatorisen kontrollin.⁶ Horisontaalinen aspekti ei ollut kadonnut minnekään kommunikaation teknisestä historiasta, mutta tänä aikana se tuli etualalle ja valmisti tietä nykyiselle kommunikaatiokäsitykselle. Toisaalta vaikka keskitetyt valtahierarkiat astuivatkin uuteen aikakauteen, nekään eivät luonnollisesti hävinneet minnekään. Kysymys on pikemminkin uudesta vallan ontologiasta, joka avasi tietä horisontaalisille suhteille ja konstituoitui niiden kautta aivan eri suhteessa kuin aikaisemmin.

Kommunikaation kehityslinja, joka voitiin konstruoida ymmärrettävänä seurantona varhaisesta lennättimestä aina mikroelektronikan syntyyn murtui informaatioverkkojen aikakautena. Tämä näyttää johtuvan siitä, että sikäli kun yhteisön ajattelemisen mallit ovat pitkälti syntyneet kommunikaatiojärjestelmistä ja niihin liittyvästä puheesta, informaatioverkoilla ei enää ole tarjota yhtä selkeää mallia tai funktionaalista dynamiikkaa yhteisön ajattelemisen perustaksi. Informaatiotekninen ympäristö muodostuu päällekkäisistä ja rinnakkaisista kerrostumista, joita ei voi ongelmattomasti yhdistää minkään yhden periaatteen nojalla. Siinä missä esimerkiksi puhelinjärjestelmää luonnehtivalla systeemisyydellä vielä oli tunnistettavat rajat, nykyiset tietoverkot ovat jatkuvan muutoksen alaisia. Mutta ennen kaikkea ne eivät muodosta yhtenäistä perspektiiviä, jonka kautta kokemus yhteiskunnasta voisi saada käsitteellisen hahmon. Tästä johtuu, että keskitetty systeemi ei enää voi tarjota selitysmallia kokemukselle meneillään olevasta muutoksesta. Vaikka keskitetyt järjestelmät eivät menettäneetkään sosiaalista asemaansa – pikemminkin päin vastoin – ne eivät enää pystyneet tarjoamaan yhdenmukaista käsitteellistä mallia yhteiskunnan ajattelemiseksi.

Jos yhteiskuntaa ei voinut enää ajatella minkään yhden kommunikatiivisen mallin kautta, myös kommunikaation itsensä identiteetti muuttui ratkaisevasti ja menetti yhtenäisen luonteensa. Systeemitieteellisen projektin lopullisen poishiipumisen aikana, aikana jolloin informaatioteknologia ja mikroelektronikka yleistyivät, kommunikaation tunnistettava positiivinen hahmo joutui antamaan tietä sen äärettömälle muutettavuudelle ja joustavuudelle. Tämän kehityksen myötä toiveet yhtenäisestä kommunikaatitieteestä, jotka heräsivät 1970-luvulla yleisen systeemitieteen piirissä, osoittautuivat epärealistisiksi. Tästä näkökulmasta kommunikaatio ei voinut säilyttää mitään tiettyä olemuksellista piirrettä, joita biomekaaniset ana-

»Tietyn olemuksellisuuden menettäminen on kenties myös olennaisin syy miksi informaatio- ja kommunikaatioteknologia on tullut hyvin vaikeaksi kohteeksi kansalliselle sääntelylle.»

logiat kommunikaatiosta yhteiskunnan hermostona olivat ylläpitäneet,⁷ vaan sen sijaan se joutui omaksumaankin lukemattomia muutettavissa olevia käyttöjä ja malleja, joita ei voi palauttaa mihinkään yhteen rakenteeseen tai funktioon. Loputon uudelleenkonstruoitavuus ja kommunikaation muotojen moninaistuminen olivat teemoja, jotka osoittivat suunnan kommunikaation kehitykselle.

Uusien tekniikoiden, käytäntöjen ja käsitysten syntyminen on olennainen osa kommunikaation ja kommunikatiivisuuden muutokseen tietoverkkojen aikakautena, toisin sanoen yhdenmukaiseen kokonaisuuteen perustuvien muodosteiden ja järjestysten hajoamiseen. Siten esimerkiksi Gianni Vattimon argumentti koskien uuden teknologiakäsityksen vapauttavaa potentiaalia sen irtautuessa dominoivan keskuksen ajatuksesta⁸ on sijoitettava juuri tähän yhteyteen. Kyseessä olevaa muutosta ei kuitenkaan voi kuvata tyydyttävästi keskittämisen ja hajauttamisen välisellä dikotomialla. Pikemminkin se liittyy kokemukseen, jossa kommunikaatio menettää olemuksellisen rakenteensa ja tulee joksikin ympäristönomaiseksi, jota ei voi objektivoida sellaisenaan. Jos kommunikaatio aina onkin ollut jotakin ympäristönomaista, niin kysymyksenä oleva muutos tulee nähdä liittyvän siihen, että nyt tämä asiantila on tullut kaiken kommunikaation perustaksi. Tämä taas on seurausta siitä, että kommunikaation ajattelu ei enää voi tukeutua mihinkään yhteen periaatteeseen, kategoriaan tai mekanismiin, joka antaisi sille yhtenäisen hahmon.

Tämä käänne liittyy siihen, mitä Paul Edwards on pyrkinyt tematisoimaan tietoverkkojen yhteydessä siirtymänä systeemeistä, joilla on yksi tai useampi hyvin määritelty funktio ja keskitetty kontrolli, asetelmaan, joka perustuu erillisiä systeemejä sisältävien verkkojen yhteennivoutumiseen (*internet-works*), jossa on rypäs verkotettuja funktioita ja laajasti hajautettu kontrolli.⁹ Siinä missä yksittäisillä systeemeillä oli vielä suhteellisen pysyvät tai vain hitaasti muuttuvat rajat, verkostojen välisen asetelman rajat muuttuvat nopeasti ja jatkuvasti. Tästä näkökulmasta katsottuna muutoksella teknisissä järjestelmissä on syvät heijastusvaikutukset kommunikaation ontologiaan. Sillä jos on totta, että verkostojen välisen asetelman aikakaudella ei ole yhtä paikannettavissa olevaa keskusta vaan ainoastaan lukematon määrä heterogeenisiä verkostoja joilla on monimutkaisia funktionaalisia rakenteita, on syytä tarkistaa tapoja, joilla kommunikaatio käsitteistyy. Voidaan sanoa, että verkostojen välinen asetelma nimeää kommunikatiivisen ympäristön, jossa etuoikeutettu suhde hierarkkisiin keskuksiin on katkennut. Siten sitä on tullut mahdottomaksi ajatella minkään yhtenäisen kokonaisuuden termein, mikä on uutta kommunikaation modernissa historiassa.

Tämän uuden kommunikatiivisen järjestyksen kehkeytyminen on yhteydessä siihen teoreettiseen työhön, jossa ja

jonka kautta nykyfilosofassa on pyritty eroon viimekätisistä ajattelun perustoista myöntämällä ero *erona* palauttamatta sitä mihinkään edeltävään identiteettiin. Tämä on luonnollisesti saanut erilaisia muotoiluja eri teoreetikoilla, mutta teema on ollut leimaava koko sodanjälkeiselle eurooppalaiselle ajattelulle. Vallan ja kommunikaation ontologian kannalta kenties merkittävin muotoilu on tullut Michel Foucault'ltä. Hän pyrki artikuloimaan vallan ontologian, joka ei enää perustuisi lakiin tai valtioon, toisin sanoen modernin poliittisen filosofian keskeisiin viitepisteisiin, vaan pikemmin niihin suhteisiin ja mekanismeihin, jotka ovat näiden poliittisen vallan keskusten edellytyksenä. Huomion kohdentaminen eroihin, suhteisiin ja väleihin systeemien, perustojen tai kommunikaation ”kokonaisuusien” nimien sijaan modernissa ajattelussa voidaan nähdä osana samaa kehitystä, jonka seurauksena yhtenäisten ajattelun ja toiminnan järjestelmien vaatimus on käynyt yhä ongelmallisemmaksi. Samalla on raottunut mahdollisuus kommunikaation näkemiseen *kommunikaationa* erilaisten funktioiden, instituutioiden ja metaforien sijaan. Agamben on ilmaissut tämän sanomalla, että ”jos Jumala oli kielen nimi, Jumala on kuollut” voi merkitä ainoastaan sitä, että kielelle ei ole enää nimeä.” Tästä syystä ”olemme ensimmäisiä ihmisiä, jotka ovat tulleet täysin tietoisiksi kielestä.”¹⁰

Lopuksi

Kommunikaation ajattelu on aina ollut riippuvainen sitä edeltävästä kokonaisuudesta, joka on antanut sille ”hengen,” tai ”mielen.” Tämä kokonaisuus, joka edeltää kaikkea kommunikaatiota, silloin kun se tulee yhteisöllisesti artikuloituksi, asettaa rajan, joka erottaa kommunikatiiviset suhteet ei-kommunikatiivisista. Tätä ei pidä ymmärtää rajoituksena sinänsä, sillä tämä kokonaisuus on juuri se instanssi joka mahdollistaa kommunikaation ja tämän kommunikaation ajattelun, samalla kun se on itse tämän samaisen ajattelun seuraus. Toisaalta kommunikaatio ”itsessään” ei voi ilmaistua kommunikaatiossa, sillä kommunikatiivinen ilmaisu ei voi esittää kommunikaatiota sinänsä — siis sitä, että kommunikaatio *on*. Toisaalta taas ”toimiakseen” kommunikaatio edellyttää kommunikatiivisen kokonaisuuden esityksiä, toisin sanoen kommunikaation sinänsä objektivoimista. Tämä objektivointi, joka on kommunikaatiojärjestelmien toiminnalle välttämätöntä, toteutuu sekä väistämättä reduktiivisissa kuvauksissa kommunikaation ”kokonaisuudesta” että teknisissä järjestelmissä, joissa kommunikaation määrällistäminen saa ilmaisunsa. Samalla pyrkimykset käsitteistää kommunikaation historialliset ehdot yhden rakenteen, prinssiin tai konstellation kautta on nähtävä välttämättömyytenä yrittää jatkuvasti ajatella ja kielellistää aina jotakin ei-kielellistettävissä olevaa. Tämä jatkuva oskillaatio toisaalta sen, että kommunikaation objektivoiminen on välttämätöntä, toisaalta sen, että kommunikaatio ei koskaan ilmaistu itsessään, välillä, määrittää kommunikaation alan.

Näyttää siltä, että mikäli puhelimen valtakaudella tämä ala ymmärrettiin yhä laajemmin konemetaforan yhteydessä, jolle Taylor antoi vaikutusvaltaisen teoreettisen tulkinnan, uuteen kommunikatiiviseen, informaatiotekniikan varaan kiertyvään järjestykseen tullessa se menettää sidoksensa sellaiseen prinssiin, joka antaa yksiselitteisen nimen kommunikaation ”kokonaisuudelle.” Samalla kun uusi kommunikatiivinen järjestys on laskenut perustan niin kutsutulle informaatioyhteis-

kunnalle ja muodostunut käsitteelliseksi horisontiksi, jossa tätä yhteiskuntaa voidaan tarkastella, ovat läpi koko kommunikaation modernin historian vaikuttaneet, kommunikaation ”kokonaisuutta” koskevat käsitteelliset mallit lakanneet toimimasta ja kommunikaation ajattelu on irronnut yhteydestään lakina, perustana tai sulkeumana ymmärrettyyn kokonaisuuteen. Nyt teoreettiset puheet ja tekniset järjestelmät ja niihin liittyvät metaforat ovat eriytyneet ja kasvaneet määrällisesti niin, että mikään yksi käsitteellinen kuva ei voi jäännettömästi selittää kokemustamme meneillään olevasta, vaan eri käsitteellisillä kuvilla, figureilla ja malleilla on omat funktionsa, käyttönsä ja päämääränsä, joita ei yhdistä muu kuin loppumaton vaihto ja lainailu.

Immersioksi kutsutussa informaatio- ja kommunikaatioteknologian piirteessä kommunikaation konstitutiivisuus saa tietyn ilmeisen näkyvyyden kommunikaation järjestelmässä. Termi viittaa avaruudelliseen kokemukseen uppoutumisesta kommunikaatiotapahtumaan ja vaikeuteen, jopa mahdottomuuteen, etäännyttää itsensä siitä teknologisesta systeemistä jonka osana on. Vaikka immersion käsite onkin alunperin liitetty virtuaalitodellisuuden liittyvien teknologioiden yhteyteen,¹¹ siitä on epäilemättä tullut uutta kommunikaatioympäristöä yleensä luonnehtiva termi. Tässä se yhtenäinen ja yhtenäistävä kokonaisuus jonka kautta kommunikaatio on asetunut erillisenä ajattelun kohteena näyttää kadottavan pätevyytensä.

Tietyn olemuksellisuuden menettäminen on kenties myös olennaisin syy miksi informaatio- ja kommunikaatioteknologia on tullut hyvin vaikeaksi kohteeksi kansalliselle sääntelylle. Siinä missä vakiintuneita suhteita ja käytäntöjä voidaan kontrolloida perinteisin poliittisin instrumentein, nykyinen informaatioteknologia ja sille rakentuvat suhteet ovat muodostuneet yleiseksi ympäristöksemme, samaan tapaan kuin Foucault’in kaikki läpäisevät tieto/valta-suhteet. Vaikka nämä viimeksi mainitut suhteet joutuvatkin aina vakiintuneiden valtakeskuksien hyödyntämiksi, niiden väistämättä paikallisesta ja tilannekohtaisesta luonteesta johtuen niitä ei voi määritellä pelkästään perinteisen poliittisen terminologian termein. Samalla tavalla nykyiseen ”informaatioteknologiaan” liittyviä muotoja ja käytäntöjä ei voi määritellä termein, jotka sopivat mekaanisen teknologian ja perinteisen sektorirajoja tunnustavan politiikan kuvailemiseen. Tämä tuo meidät takaisin kysymykseen kommunikaation ontologiasta. Muutos kommunikaation teknologiassa saattaa tuoda näkyviin tapahtuman, jota Heidegger kuvasi termillä *Ereignis* – tapahtuman, joka paljastaa kommunikaation kehityksen transsendentaalisen ulottuvuuden kokemuksena kommunikaation rajoista.

Mitä sitten voidaan sanoa nykyisen konstellaation rajoista? Varmastikaan se ei enää operoi samanlaisen poissulkemisen mekanismin pohjalta, joka oli luonteenomaista kommunikaatiolle läpi koko 1900-luvun: mikä on ”sisä-” ja mikä ”ulkopuolella” ei enää ole määriteltävissä ennen kommunikaatiota. Kuitenkin tämä erottelu on edelleen tärkeä, sillä se tuottaa identiteetin, jota tarvitaan missä tahansa kommunikaatiojärjestelmässä. Toisaalta siis kommunikaatiivinen järjestelmä on tullut kasvavasti ympäristön kaltaiseksi, mikä estää sen ajattelemisen perinteisten poissulkemisen ja mukaanlukemisen termein. Mutta toisaalta tämä erottelu on tärkeä, mistä todistaa verkoston metaforan yleistymisen: se nimeää kokonaisuuden, mutta samalla painottaa tämän kokonaisuuden hajautettua tai epäsystemaattista luonnetta. Se on osoituksena

tarpeesta ajatella monimutkaisten prosessien välisiä suhteita yhdenmukaisella tavalla, mutta kantaa samalla mukanaan tietoisuutta tämän yhdenmukaisuuden vaatimuksen tuomasta taakasta. Ongelmana on, että ajateltavalla ”kokonaisuudella” ei ole rakennetta missään perinteisesti ymmärretyssä mielessä. Näyttää kuitenkin siltä, että tämän rakenteettoman rakenteen ajattelemisen on meille mahdollista vain verkostomaisena, sillä ”verkostosta” on muodostunut horisontti, jonka sisällä kommunikaatiivinen järjestys voi meille nykyään näyttytyä. Jotta on mahdollista tarkastella kommunikaation ”kokonaisuutta”, mikä on samalla kertaa sekä välttämätöntä että tuohon tuomittua, sitä on kuitenkin ajateltava edellyttämättä mitään edeltävää rakennetta, edes mitään sellaista joka voidaan ymmärtää verkoston käsitteen avulla. Ainoastaan tämän loputtoman ajattelun tehtävän kautta voimme jatkuvasti muodostaa suhteen kommunikaation ontologiaan, ja se taas voi tapahtua vain kommunikaatioissa itsessään, kommunikaation päättymättömässä historiallisessa liikkeessä.

Viitteet

1. On tietenkin selvää, että kommunikaatio ja sen tekniikka ei ole ainoa lähde yhteiskunnan ajattelemisen malleille, vaikka se onkin kenties yksi näkyvimmistä.
2. Kommunikaation yhteydessä tällä viitataan lähinnä 1800-luvun ensimmäisen puoliskon lopusta alkavaan ajanjaksoon, jolloin telekommunikaatiojärjestelmät alkoivat organisoida yhteiskuntia läntisessä Euroopassa sekä Yhdysvalloissa.
3. Taylor, 1967, 142.
4. Waldo, 1984, xxxiii.
5. Käsillä oleva kirjoitus ei pyri kartoittamaan kommunikaation modernia historiaa sinänsä, edes skemaattisesti; sitä olen yrittänyt toisaalla; ks. Eriksson, 2000.
6. Waring, 1991, 188.
7. Vaikka neuroverkko-malli onkin toiminut käsitteellisenä ympäristönä monille tietojärjestelmille, sen yhteys läpi koko telekommunikaation historian esiintyneeseen hermosto-analogiaan on kuitenkin ainoastaan epäsuora.
8. Vattimo, 1993.
9. Julkaisematon esitelmä ”Worlds in Transition” -konferenssissa Wienin yliopistossa, 27-30 syyskuuta 2000.
10. Agamben, 2001, 54.
11. Rheingold, 1994, 100, 112.

Kirjallisuus

- Agamben, Giorgio, *Keinot vailla päämäärää*. Tutkijaliitto, Helsinki 2001.
- Eriksson, Kai, ”Kommunikaatio puhelimen aikakaudella.” *Tiede & Edistys*, 1/00.
- Rheingold, Howard, *Virtual Reality*. Mandarin, London 1994.
- Taylor, Frederick, *The Principles of Scientific Management*. W.W. Norton & Company, New York 1967 [1911].
- Vattimo, Gianni, ”Postmodernity, Technology, Ontology.” Kirjassa Melzer et al. (toim.) *Technology in the Western Political Tradition*. Cornell University Press, Ithaca 1993.
- Waldo, Dwight, *The Administrative State*. Holmes & Meier Publishers, New York 1984.
- Waring, Stephen, *Taylorism Transformed. Scientific Management Theory since 1945*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill 1991.